

УДК 327:341:14:355.02

В. І. Андріяш,
д. держ. упр., професор,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5294-7456>
О. А. Малікіна,
старший викладач,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-3377-3443>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.16.261

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ВОЄННА СИЛА СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

V. Andriiash,
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor,
Black Sea National University of Petro Mohyla
O. Malikina,
Senior Lecturer,
Black Sea National University of Petro Mohyla

FOREIGN POLICY AND MILITARY POWER OF THE MODERN NATION-STATE IN GLOBALIZATION

В статті розглянуто особливості взаємодії двох сфер державної діяльності — зовнішньої політики та військової сили. На сьогодні наявна глобальна військово-політична обстановка характеризується поєднанням двох основних тенденцій: з одного боку, поширеним прагненням сучасних держав сформулювати якісно нову, більш справедливую й демократичну систему міжнародних економічних та політичних взаємовідносин та взаємодій. З іншого боку, не всі сучасні держави виступають за створення такої системи міжнародних взаємовідносин, в якій значення військової сили буде мінімізована та її функції зведено лише до завдання стримування збройних конфліктів. У цих умовах зберігається значення військової сили як інструменту зовнішньої політики та забезпечення національних інтересів тієї чи іншої сучасної держави. Наявність у держав з сучасними та ефективними збройними силами, саме їх наявність стає однією з передумов їх успішної та безболісної інтеграції в систему міжнародних взаємовідносин, що все ще будується та видозмінюється. В статті визначено сутність воєнної сили та її взаємозв'язок із зовнішньою політикою та воєнною безпекою держави. Доведено наявність певних особливостей щодо зовнішньої політики національної держави в умовах глобалізації та місця й ролі у цих взаємовідносинах воєнної сили. Встановлено основні особливості сучасних міжнародних воєнно-політичних взаємовідносин сучасних держав. Авторам вдалося виявити зовнішньополітичні елементи військової сили та військові елементи зовнішньої політики сучасних держав. Виявлено, що відсутність війни ще не є свідченням відсутності протистояння в мирний час між різними політичними суб'єктами. Визначено, що формування міжнародних взаємовідносин, на сучасному етапі, супроводжується сильною конкуренцією, а також бажанням цілого ряду суб'єктів посилити наявний власний вплив на світову політику, зокрема за допомогою розв'язування конфліктів та війн, або створення та поширення зброї масового знищення. Наголошено, що фактор сили в сучасному світі й можливості національних держав використовувати воєнну силу задля врегулювання конфліктних ситуацій все ще залишається актуальним та загально визнано дієвим.

The article examines the peculiarities of the interaction of two spheres of state activity — foreign policy and military force. Today, the existing global military-political situation is characterized by a combination of two main trends: on the one hand, the widespread desire of modern states to form a qualitatively new, fairer and more democratic system of international economic and political relations and interactions. On the other hand, not all modern states are in favor of creating such a system of international relations, in which the importance of military force will be minimized and its functions reduced only to the task of deterring armed conflicts. Under these conditions, the importance of military force as an instrument of foreign policy and ensuring the national interests of one or another modern state remains. The presence of states with modern and effective armed forces, their very presence becomes one of the prerequisites for their successful and painless integration into the system of international relations, which is still being built and modified. The article defines the essence of military power and its relationship with foreign policy and military security of the state. The existence of certain peculiarities regarding the foreign policy of the national state in the conditions of globalization and the place and role of the military force in these relations are proved. The main features of modern international military-political relations of modern states have been established. The authors managed to identify the foreign policy elements of the military force and the military elements of the foreign policy of modern states. It was found that the absence of war is not yet evidence of the absence of confrontation in peacetime between different political subjects. It was determined that the formation of international relations, at the current stage, is accompanied by strong competition, as well as the desire of a number of subjects to strengthen their existing influence on world politics, in particular by means of resolving conflicts and wars, or creating and spreading weapons of mass destruction. It is emphasized that the force factor in the modern world and the ability of national states to use military force to settle conflict situations still remains relevant and generally recognized as effective.

Ключові слова: Військова сила, зовнішня політика, міжнародні відносини, збройні сили, війна, зброя.
Key words: military power, foreign policy, international relations, armed forces, war, weapons.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні національні держави, вступаючи у взаємовідносини одна з одною в системі міжнародних відносин, намагаються проводити зовнішню політику, спрямовану на досягнення власних цілей та обумовлену власними інтересами. За такої необхідності, наявна міжнародна практика нараховує вже цілу низку різноманітних засобів та інструментів, якими оперує зовнішня політика сучасних держав, зокрема, до цього числа належить й військове співробітництво між різними країнами та їх об'єднаннями чи союзами. Загальновідомо, що міжнародне військове співробітництво у певних формах зародилося з появою перших держав й має глибоке історичне коріння. Саме тому, в сучасній системі міжнародних взаємовідносин воно посідає особливе місце. Багато в чому вказане є взаємопов'язаним з особливостями реалізації заходів політичного, дипломатичного, економічного та військового характеру, що дозволяють вибудовувати взаємовигідну взаємодію з іншими державами, набувати партнерів у

різних частинах світу. Вказане сприяє створенню стабільної та стійкої системи міжнародних взаємовідносин й попередження виникнення загроз військової безпеки сучасних держав, тим самим забезпечуючи зміцнення обороноздатності країни, забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку військової сили держави. Крім того, роль та значення міжнародного військового співробітництва за остання роки, зросло у зв'язку з посиленням процесів глобалізації та відповідними змінами ієрархії світового порядку. Тривале посилення та зміцнення полі центричності — є найбільш значущим чинником системної трансформації міжнародних взаємовідносин, що знаходить свій власний відбиток й в такій її сфері, як міжнародне військове співробітництво. З посиленням процесів глобалізації, для переважної більшості міжнародної спільноти, став очевидним факт неефективності однополярного світу та односторонніх підходів. Все більше набирала обертів затребуваності конструктивної, орієнтованої на рівноправне співробітництво міжнарод-

ного порядку денного. Вказане є свідченням необхідності вироблення наукового обґрунтованого й виваженого державною політикою військового співробітництва, а також пошуку відповідних дієвих механізмів її ефективної реалізації в сучасних умовах.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання щодо впливу глобалізації на різні аспекти суспільного життя національної держави відображено у цілій низці праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, зокрема Я. Григоренко, Д. Черненко та ін. Найбільш розробленими підходами щодо визначення поняття "зовнішньої політики" вирізняються праці авторів, як А. Ждамарова, В. Пироженко та ін. Низка авторів приділяє увагу у своїх дослідженнях питання військової сили сучасних держав, зокрема Н. Андрієнова, М. Шпура, В. Федорієнко та ін. Незважаючи на досить великий масив наукової літератури з обраної теми, не вщухають дискусії щодо поняття та змісту зовнішньої політики сучасної національної держави та її військової сили в умовах глобалізації.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — розкрити основні аспекти впливу глобалізації на зовнішню політику та воєнну силу сучасної національної держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні національні держави змушені адаптуватися до вимог та потреб глобалізації, оскільки їхня політика стає все більше обумовленою різноманітними чинниками, забезпечуючи включення національної держави у світові процеси з метою сформувати та використовувати можливості світового рівня. Більш сучасних дослідників, вважають, що саме національні держави є найактивнішими суб'єктами глобалізації [6, с. 125—126]. Саме національні держави намагаються встановлювати правила гри на світовій арені, генеруючи більшу частину процесів глобалізації або активно впливаючи на основні напрями їхнього подальшого розвитку. Менш розвинені та стабільні держави, зазвичай, ж пасивними об'єктами глобалізації, постачальниками різноманітних ресурсів в обмін на високо технологічні можливості. Як наслідок, виникає реальна можливість розвинених національних держав використовувати процеси глобалізації у власних національних інтересах [5, с. 188]. Й саме для реалізації вказаних можливостей держави все більше використовують зовнішню політику та воєнну силу. Зовнішня політика сучасної національної держави здатна одночасно слугувати як передумовою, так й фактором розвитку світової політики, що покликана захищати та сприяти реалізації національних інтересів. Якщо зовнішня політика носить позитивний характер, то в результаті її реалізації світова політика орієнтуватиме держави на стабілізацію взаємовідносин. Саме така політика повинна сприяти єдності держав та створювати необхідні умови розвитку співробітництва між зацікавленими сторонами світової політики [4, с. 77].

Варто зауважити, що зовнішня політика держави в умовах розвитку глобалізації зазнає суттєвих змін, оскільки зважаючи на об'єктивні процеси відбуваються суттєві зміни завдань, які кожна із держав ставить перед собою. Це проявляється також в тому, що окремі політичні дії в певний проміж часу або реалізуються в екстреному режимі, або навпаки, тимчасово призупиняються. За деяких обставин для ефективної реалізації окремих політичних дій необхідним є використання певної сили — м'якої, жорсткої або воєнної. В нашому випадку ми говоримо саме про воєнну силу, яка безпосередньо пов'язана з реалізацією оборонної функції сучасної національної держави. Загальновизнано, що відповідно до критеріїв сфери реалізації оборонна функція може бути як внутрішньою, так і зовнішньою. Ця функція — є однією з тих, котра за умов процесів глобалізації не може бути переданою до транснаціональних корпорацій, оскільки держава наділена монополією правом на реалізацію саме цієї функції. Крім того, саме воєнна сила лежить в основі оборонної функції та функції захисту, оскільки з настанням певних обставин, що загрожують національним інтересам національної держави, починає здійснюватися в зовсім іншому надзвичайному режимі, що проявляється в залученні та активізації всіх воєнних структур, введення в дію необхідних норм національного та міжнародного права тощо [3; 9, р. 670].

Варто погодитися, що саме питання безпеки та захисту — є невід'ємною частиною національної безпеки національної держави. Крім того, якщо безпеку не буде забезпечено, то навіть саме існування та розвиток національної держави наражатиметься на небезпеку, особливо в умовах глобалізації. Варто вказати, що протягом тривалого часу саме війну та використання воєнної сили розглядали як єдиний та ефективний засіб вирішення будь-яких міжнародних проблем, а насильство — слугувало вирішальним фактором розвитку взаємовідносин між державами, класами, націями, різноманітними групами тощо. За цей час сформувалися досить стійкі традиції виправдання війни та застосування воєнної сили, які є уособленням відповідних часових комплексів та стереотипів світу та суспільства. Нажаль, й по сьогодні війна та воєнна сила продовжують активно використовуватися та відповідним чином втілюються під виглядом різноманітних "гуманітарних інтервенцій", "миротворчих місій", "особливих військових операцій" [10, р. 34] тощо.

На сьогодні глобальна ситуація характеризується поєднанням двох основних тенденцій: з одного боку, прагненням сформувати нову, більш справедливую та демократичну систему міжнародних взаємовідносин. З іншого — прагнення запобігти формуванню такої системи міжнародних взаємовідносин, в значення якої буде мінімізовано й зведено виключно до запобігання та стримування збройних конфліктів. За такого підходу зберігатиметься значення воєнної сили як певного інструменту зовнішньої політики й забезпечення національних інтересів національних держав. Як наслідок, наявність в державі сучасної та ефективної воєнної сили стає однією з передумов успішної та практично безбо-

лісної інтеграції в систему міжнародних взаємовідносин, що продовжує формуватися під впливом глобалізації. Іншими словами, істотні переваги отримують саме ті держави, котрі володіють комплексною могутністю, що ґрунтується на розвиненій економіці, впливовій політиці та дипломатії, ефективній інформаційній складовій [5, с. 186]. Разом з тим, ефективний розвиток країни можливий лише за умов стабільної обстановки. Саме тому роль та значення воєнної сили як важливого засобу забезпечення вказаних умов є досить вагомим. Зважаючи на вказане, можемо говорити про наявність певних особливостей щодо зовнішньої політики національної держави в умовах глобалізації та місця й ролі у цих взаємовідносинах воєнної сили.

По-перше, в глобальній системі міжнародних взаємовідносин наростає необхідність протидіяти зовсім новим викликам, стимульованим процесами глобалізації, зокрема: поширення зброї масового ураження; тероризм у всіх своїх проявах та масштабах; етнічна нестабільність [2, с. 212]; посилення та поширення діяльності радикальних релігійних спільнот; наркоторгівля; організована злочинність; пандемії. Особливістю вказаних викликів є той факт, що з ними практично неможливо ефективно боротися в межах окремої держави. Як наслідок, зростає роль та значення міжнародного співробітництва відповідних силових структур, включно зі спецслужбами та збройними силами.

По-друге, все більш затребуваними стають різноманітні міжнародні операції із застосуванням відповідної сили поза вже традиційними військовими та політичними організаціями. Воєнна сила все частіше починає застосовуватися в межах певних коаліцій, сформованих на певний час та для виконання певної операції. Географія проведення міжнародних операцій із застосуванням воєнної сили досить значна. Крім того, варто погодитися з деякими дослідниками, що по сьогоднішній день найефективнішим й водночас радикальним інструментом врегулювання конфліктів є використання воєнної сили [1, с. 42].

По-третє, відбувається подальше підпорядкування зовнішніх політичних пріоритетів сучасних національних держав економічним питанням. Крім того, виникає все більш складне поєднання економічних інтересів окремих держав та інтересів транснаціональних корпорацій. Як наслідок, відбуваються суттєві зміни розуміння та сприйняття умов, що раніше вважалися достатніми для застосування збройних сил. Якщо раніше основою для прийняття рішення щодо використання воєнної сили слугувала реальна наявність прямої воєнної загрози безпеці або інтересам тієї чи іншої національної держави, то сьогодні воєнна сила все частіше починає використовуватися саме для забезпечення економічних інтересів окремої держави. Варто вказати, що за певних умов завдання воєнної політики спрямовуються на встановлення контролю над відповідним регіонами, що володіють багатими ресурсами й широкими комунікаціями. В певних випадках такі дії є демонстрацією воєнної сили тієї або іншої держави. Крім того воєнна сила повинна стояти на сторожі інтересів глобалізації, допускаючи можливість прямого застосування воєнної сили за необхідності. За таких умов воєнна сила спрямована

не на захоплення або розширення вже наявних територій, а на забезпечення миру й стабільності в критично значущих для світової спільноти регіонах [5, с. 187]. Зауважимо, що саме така політика призводить до поширення обґрунтованих або не зовсім миротворчих операцій.

По-четверте, відбувається подальше поєднання внутрішнього та міжнародного тероризму. Варто наголосити, що тероризм перетворився із суто політичної загрози на реальну воєнно-політичну загрозу світового масштабу. Як наслідок, терористичні елементи починають діяти в сітєвому вигляді, боротьба однієї держави проти тероризму виявляється зовсім неефективною. Варто вказати, що в боротьбі з тероризмом держави практично приречені до проведення спільних дій та розширення дипломатичних взаємовідносин в різноманітних сферах. В таких умовах спрацьовує правило, що ворог мого ворога — є моїм товаришем. Варто вказати, що найбільш дієвим механізмом протидії тероризму варто визнати дипломатичні заходи різних країн [9, р. 671].

По-п'яте, продовжується посилення впливу недержавних учасників системи міжнародних взаємовідносин щодо визначення особливостей характеру зовнішньополітичних пріоритетів різних національних держав. Більшість неурядових організацій, міжнародних рухів та спільнот, міждержавних організацій та неформальних "клубів" чинять вагомий, а часом надто суперечливий вплив на політику окремо взятої держави. Вказане призводить до того, що війни великих масштабів з активними бойовими діями та втратами, все більше трансформуються в контрольовані локальні збройні конфлікти та миротворчі операції щодо підтримання миру й стабільності або, навіть, примушення до миру та стабільності в окремо взятому випадку. На думку деяких дослідників, найчастіше в ролі миротворця та посередника виступає ООН, за умов, що інтереси організації або її членів відповідають інтересам світової спільноти щодо вирішення того або іншого питання [5, с. 188]. Як наслідок, змінюється розуміння, значення та роль масової армії, однак зростають вимоги щодо якісних характеристик збройних сил та їх можливостей.

Отже, відсутність війни ще не означає відсутності воєнного протистояння між різними політичними суб'єктами, оскільки досить складно точно визначити в якій саме час перебуває суспільство — після воєнному чи довоєнному. Як ми знаємо, війна може розпочатися не очікувано, й неможливо бути до неї готовим. Свого часу Сунь-Цзи так трактував ідеальну форму війни: не застосовуючи будь-якої сили, шляхом використання всіх інших засобів змусити противника відмовитися від власних політичних цілей й тим самим зробити його більш поступливішим [7]. Ось чому так важливо протидіяти можливим воєнним загрозам та формувати саме таку систему державної та міжнародної безпеки, яка знизить можливості застосування засобів збройного насильства. Підтримуючи вказану ідею М. Олбрайт запропонувала наступний алгоритм вирішення можливого конфлікту: "варто керуватися простою логікою, економічними стимулами, технічною міццю, новими угодами, обміном інформацією, насильство та навіть загроза його

використання, санкції та будь-яка інша комбінація вказаного" [8, р. 22]. На думку М. Олбрайт, більш радикальну тактику варто використовувати лише щодо екстремістських організацій, які намагаються нав'язувати власну волю використовуючи страх та терор [8, р. 23].

Варто вказати практику закріплення інтересів різних політичних суб'єктів в різноманітних угодах, пактах тощо. Історія знає безліч прикладів формування партнерських та добросусідських взаємовідносин між державами на основі укладання відповідних договорів, деякі з них є свідченням того, що такі договори не є вічними. Зокрема, радянсько-німецький Договір про ненапад 1939 року та віроломний напад гітлерівських військ у 1941 році; створення антигітлерівської коаліції в 1941 року і початок "холодної війни" 1946 року тощо. Зважаючи на сьогоднішній стан речей, якщо національна держава хоче зберегти власний статус незалежної держави і вести активну зовнішню політику, то варто бути готовими до всього, навіть маючи на руках написаний кров'ю договір з безліччю печаток та підписів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, сучасна реальність характеризується динамічною трансформацією системи міжнародних взаємовідносин, що супроводжується конкуренцією, а також прагненням ряду суб'єктів посилити власний вплив на світову політику, в тому числі шляхом створення зброї масового знищення. З'являється новий вид неконтактного міжнародного протистояння, суть якого — прихований вплив на зовнішню політику, економіку та духовний розвиток противника. Існують реальні загрози воєнній безпеці сучасних національних держав. Це вимагає зміцнення і підвищення бойової готовності воєнної сили сучасної національної держави в умовах глобалізації. Крім того, фактор сили в сучасному світі й можливості національних держав використовувати воєнну силу задля врегулювання конфліктних ситуацій все ще залишається актуальним та загальноновизнано дієвим. Коли саме й хто саме покладуть цьому край спрогнозувати неможливо.

Література:

1. Андріянова Н. М., Шпура М. І., Федорієнко В. А. Врегулювання сучасних воєнних конфліктів шляхом застосування воєнної сили // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ. № 3 (70). 2021. С. 41—45.
2. Андріяш В. І. Державна етнополітика в Україні в умовах глобалізації [монографія]. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 385 с.
3. Григоренко Я., Черненко Д. Воєнна сила сучасної держави як категорія міжнародних відносин: поняття та шляхи вдосконалення // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/3/68.pdf> (дата звернення 30.07.2024).
4. Ждмарова А. В. Зовнішня політика сучасної держави: основні підходи до визначення поняття // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Збірник наукових праць. № 6. Видавець і виготовлювач Ужгород, 2019 р. С. 72—78.

5. Панфілов О. Ю. Воєнна політика держави в умовах глобалізації // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків: Право, 2010. Вип. 4. С. 185—192.

6. Пироженко В. Євроатлантичні цінності й місіонерство США: конфлікт ідеалів та національних інтересів // Політичний менеджмент. 2007. № 2. С. 123—136.

7. Сунь Цзи. Мистецтво війни URL: <https://knigoed.club/xfsearch/author/%D0%A1%D1%83%D0%BD%D1%8C%20%D0%A6%D0%B7%D0%B8> (дата звернення 30.07.2024).

8. Bremmer Ian. Superpower: Three Choices for America's Role in the World Portfolio, Penguin Group, 2015. 272 p.

9. Howard, R. Decision analysis: Practice and promise // Management Science. 1998. Vol. 34. P. 679—695.

10. Kugler R. Policy Analysis In National Security Affairs: New Methods for a New Era. Washington, DC: National Defense University Press, 2006. 639 p.

References:

1. Andriianova, N.M. Shpura, M.I. and Fedoriiienko, V.A. (2021), "Settlement of modern military conflicts through the use of military force", Zbirnyk naukovykh prats' Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen' NUOU, vol. 3 (70), pp. 41—45.
 2. Andriiash, V.I. (2013), Derzhavna etnopolityka v Ukraini v umovakh hlobalizatsii [State ethnopolitics in Ukraine in the conditions of globalization], Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, Mykolaiv, Ukraine.
 3. Hryhorenko, Ya. and Chernenko, D. (2017), "The military power of a modern state as a category of international relations: concepts and ways of improvement", Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo, vol. 3, available at: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/3/68.pdf> (Accessed 30.07.2024).
 4. Zhdamarova, A.V. (2019), "Foreign policy of the modern state: basic approaches to defining the concept", Naukovy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Zbirnyk naukovykh prats', vol. 6, pp. 72—78.
 5. Panfilov, O.Yu. (2010), "Military policy of the state in the conditions of globalization", Visnyk Natsional'noi iurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia, vol. 4, pp. 185—192.
 6. Pyrozhenko, V. (2007), "Euro-Atlantic values and US missionary activity: conflict of ideals and national interests", Politychny menedzhment, vol. 2, pp. 123—136.
 7. Sun, Tszy (2015), "The art of war", available at: <https://knigoed.club/xfsearch/author/%D0%A1%D1%83%D0%BD%D1%8C%20%D0%A6%D0%B7%D0%B8> (Accessed 30.07.2024).
 8. Bremmer, I. (2015), Superpower: Three Choices for America's Role in the World Portfolio, Penguin Group, London, UK.
 9. Howard, R. (1998), "Decision analysis: Practice and promise", Management Science, vol. 34, pp. 679—695.
 10. Kugler, R. (2006), Policy Analysis In National Security Affairs: New Methods for a New Era, National Defense University Press, Washington, DC, USA.
- Стаття надійшла до редакції 31.07.2024 р.